

การตอบข้อสังเกตและข้อเสนอแนะของวุฒิสภา

ในการพิจารณาญัตติ เรื่อง ขอให้วุฒิสภาพิจารณาวิกฤตการณ์ปฏิกิริยาในประเทศไทยที่ได้รับผลกระทบจากการสู้รบในภูมิภาคตะวันออกกลาง ซึ่งนางสาวนิชาภา สุวรรณาค เป็นผู้เสนอ

ประเด็นที่ ๑ รัฐบาลจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับการบริหารจัดการปริมาณปุ๋ยและราคาปุ๋ยอย่างใกล้ชิด ควรเปิดเผยข้อมูลปริมาณปุ๋ยคงคลัง แหล่งที่มาของการนำเข้า ระยะเวลาการขนส่งและโครงสร้างต้นทุนที่เกี่ยวข้องอย่างโปร่งใส เพื่อให้เห็นต้นทุนที่แท้จริงและป้องกันการฉวยโอกาสขึ้นราคาเกินสมควร นอกจากนี้ กระทรวงพาณิชย์ควรเร่งตรวจสอบการกักตุนของผู้นำเข้าและผู้จำหน่ายรายใหญ่ทั่วประเทศอย่างต่อเนื่อง เพื่อป้องกันการกักตุนสินค้าเพื่อเก็งกำไร ควบคู่กับการจัดตั้งคลังสำรองปุ๋ยแห่งชาติและระบบกระจายปุ๋ยที่ทั่วถึงเป็นธรรม ตลอดจนมาตรการช่วยเหลือเฉพาะหน้า เช่น คุปอง ส่วนลดการอุดหนุนโดยตรง และสินเชื่อดอกเบี้ยต่ำ เพื่อบรรเทาภาระต้นทุนของเกษตรกรรายย่อย ไม่ให้วิกฤตปุ๋ยลุกลามเป็นวิกฤตความมั่นคงทางอาหารของประเทศ

การตอบประเด็นข้อสังเกตและข้อเสนอแนะ

ในการบริหารจัดการปริมาณปุ๋ยและการรักษาเสถียรภาพราคานั้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ให้ความสำคัญกับการติดตามสถานการณ์ปริมาณและราคาปุ๋ยเคมีอย่างใกล้ชิด กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ โดยกรมวิชาการเกษตร ได้ดำเนินการติดตามสถานการณ์ปุ๋ยเคมีในประเทศอย่างใกล้ชิด ตามพระราชบัญญัติปุ๋ย พ.ศ. ๒๕๑๘ และที่แก้ไขเพิ่มเติม โดยกำหนดให้ผู้รับใบอนุญาตผลิตปุ๋ยเพื่อการค้าและผู้รับใบอนุญาตนำเข้าปุ๋ยแจ้งปริมาณปุ๋ยที่มีอยู่ในครอบครองต่อกรมวิชาการเกษตรทุก ๆ ๔ เดือน และในภาวะจำเป็นจากสถานการณ์ความขัดแย้งในตะวันออกกลาง ได้ขอความร่วมมือให้ผู้ประกอบการแจ้งข้อมูลเป็นรายเดือน เพื่อให้สามารถติดตามปริมาณปุ๋ยและสนับสนุนการบริหารจัดการปุ๋ยให้เพียงพอต่อความต้องการของเกษตรกร และในด้านการกำกับดูแลราคาปุ๋ยเป็นอำนาจหน้าที่ของกระทรวงพาณิชย์ โดยกรมการค้าภายใน ได้มีมาตรการควบคุมและติดตามราคาปุ๋ย เช่น การกำหนดให้บิดป้ายแสดงราคา การให้ผู้ผลิตหรือผู้นำเข้าปุ๋ยตั้งแต่ ๑๐๐ ตันขึ้นไปแจ้งปริมาณการผลิต นำเข้า จำหน่าย คงเหลือ และสถานที่เก็บเป็นประจำทุกเดือน รวมทั้งกำหนดให้ผู้นำเข้าปุ๋ยแจ้งปริมาณ ราคา และสูตรปุ๋ย ภายใน ๓๐ วันนับแต่วันที่นำเข้า ตลอดจนกำกับดูแลราคาตั้งแต่ระดับหน้าโรงงานผ่านราคาแนะนำที่รวมต้นทุนการขนส่ง เพื่อป้องกันการฉวยโอกาสปรับขึ้นราคาเกินสมควร

สำหรับการช่วยเหลือเกษตรกรเพื่อบรรเทาภาระต้นทุนการผลิต กระทรวงพาณิชย์ร่วมกับกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้บูรณาการความร่วมมือในการขับเคลื่อน “โครงการปุ๋ยธงเขียว” โดยจำหน่ายปุ๋ยแก่เกษตรกรโดยมีส่วนลดกระสอบละ ๓๐๐ บาท จำกัดสิทธิไม่เกินรายละ ๕ กระสอบ พร้อมให้สิทธิพิเศษแก่เกษตรกรที่มีการปฏิบัติทางการเกษตรที่ดี (GAP) เกษตรกรที่มีบัตรดินดี หรือเกษตรกรที่เป็นสมาชิกศูนย์จัดการดินปุ๋ยชุมชน (ศดปช.) ทั้งนี้ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้สนับสนุนการดำเนินงานในส่วนที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะการจัดหาปุ๋ยราคาถูก การประชาสัมพันธ์ การประสานหน่วยงานในพื้นที่ และการเชื่อมโยงข้อมูลเกษตรกรที่ขึ้นทะเบียน เพื่อให้เกษตรกรสามารถเข้าถึงมาตรการช่วยเหลือได้อย่างทั่วถึงและตรงกลุ่มเป้าหมาย ปัจจุบันได้ดำเนินการแล้ว ๖ จุด จากเป้าหมายรวม ๔๐ จุด ทั่วประเทศ

ประเด็นที่ ๒ รัฐบาลควรพิจารณานำเข้าปุ๋ยจากแหล่งนำเข้าประเทศคู่ค้าใหม่ เพื่อลดการพึ่งพาเส้นทางขนส่งที่มีความเสี่ยงจากความขัดแย้งทางภูมิรัฐศาสตร์ โดยเฉพาะเส้นทางตะวันออกกลาง ทั้งนี้ ควรพิจารณาใช้แนวทาง การจัดซื้อแบบรัฐต่อรัฐกับประเทศผู้ผลิตรายใหญ่ เช่น รัสเซียหรือเบลารุสรวมถึงการใช้เส้นทางขนส่งผ่านเมืองท่า ผังตะวันออกของรัสเซีย เช่น วลาดีวอสตอค (Vladivostok) แล่นสู่ท่าเรือแหลมฉะบั้ง ซึ่งจะช่วยลดความเสี่ยงด้านโลจิสติกส์ ทำให้ปุ๋ยสามารถเข้าสู่ประเทศไทยได้ทันต่อฤดูกาลเพาะปลูกและลดผลกระทบจากความผันผวนของตลาดโลกในระยะสั้นและระยะยาว

การตอบประเด็นข้อสังเกตและข้อเสนอแนะ

ในปี ๒๕๖๘ ประเทศไทยมีการนำเข้าปุ๋ยเคมีจำนวน ๒๕๐ สูตร จาก ๔๘ ประเทศ สะท้อนให้เห็นถึงความหลากหลายของแหล่งนำเข้าและความสามารถในการกระจายความเสี่ยงด้านอุปทานปัจจัยการผลิต ทั้งนี้ การติดต่อเจรจา และตัดสินใจซื้อขายเป็นการดำเนินการของภาคเอกชนตามกฎหมายระเบียบทางการค้าและพิธีการศุลกากร โดยผู้ประกอบการสามารถปรับเปลี่ยนแหล่งจัดซื้อหรือเส้นทางขนส่งได้ตามกลไกตลาด สถานการณ์ระหว่างประเทศ และความเสี่ยงของเส้นทางขนส่ง หน่วยงานภาครัฐโดยกระทรวงพาณิชย์ มีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนและเชื่อมโยงคู่ค้าต่างประเทศ เพื่อเพิ่มทางเลือกด้านแหล่งนำเข้าและลดความเสี่ยงจากตลาดโลก กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ โดยกรมวิชาการเกษตรมีบทบาทในการอำนวยความสะดวกในการขึ้นทะเบียน สนับสนุนข้อมูลทางวิชาการ และประสานงานในส่วนที่เกี่ยวข้อง โดยกฎหมายไม่ได้จำกัดประเทศผู้ผลิตหรือปริมาณการนำเข้า โดยที่ผ่านมา กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้เจรจาเพื่อนำเข้าปุ๋ยเคมีจากรัสเซียเรียบร้อยแล้ว นอกจากนี้ ยังได้อำนวยความสะดวกแก่ผู้ประกอบการนำเข้าปุ๋ยเคมี โดยการลดระยะเวลาการออกใบสำคัญการขึ้นทะเบียนและหนังสือรับแจ้งปุ๋ยจากแหล่งนำเข้าใหม่ให้แล้วเสร็จภายใน ๓ วันทำการ จากเดิม ๑๐ วันทำการ และลดระยะเวลาการเพิ่มขนาดบรรจุภัณฑ์ใบสำคัญการขึ้นทะเบียนและหนังสือรับแจ้งปุ๋ย ให้แล้วเสร็จภายใน ๓ วันทำการ จากเดิม ๑๐ วันทำการ โดยมาตรการดังกล่าวมีส่วนช่วยให้ประเทศมีความยืดหยุ่นในการบริหารจัดการอุปทานปุ๋ย สามารถรองรับความผันผวนของตลาดโลกได้ในระดับที่เหมาะสม และช่วยเพิ่มความมั่นคงด้านปัจจัยการผลิตทางการเกษตรในระยะยาว

ประเด็นที่ ๓ รัฐบาลควรกำหนดเป้าหมายเชิงนโยบายในการลดการพึ่งพาการนำเข้าปุ๋ยเคมีอย่างชัดเจน ภายในระยะเวลา ๓ - ๕ ปี แล้วเพิ่มสัดส่วนการใช้ปุ๋ยอินทรีย์หรือชีวภัณฑ์ในพื้นที่เกษตรให้สูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง พร้อมทั้งจัดทำแผนบริหารความเสี่ยงด้านวัตถุดิบและปัจจัยการผลิตทางการเกษตร เพื่อรองรับความไม่แน่นอนจากสถานการณ์ระหว่างประเทศในอนาคต

การตอบประเด็นข้อสังเกตและข้อเสนอแนะ

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้จัดทำแนวทางการรับมือผลกระทบสำหรับภาคเกษตรจากสถานการณ์ความขัดแย้งในภูมิภาคตะวันออกกลางที่ส่งผลกระทบต่อปัจจัยการผลิตนำเข้าหรือปุ๋ยเคมีในประเทศใน ๓ ระยะ โดยมีเป้าหมายเพื่อบรรเทาผลกระทบอย่างเร่งด่วน ปรับเปลี่ยนเพื่อสร้างภูมิคุ้มกัน และปรับโครงสร้างสู่ความยั่งยืน ดังนี้

- ๑) ระยะเร่งด่วน: การแก้ไขปัญหาการขาดแคลนปุ๋ยเคมีในระยะเร่งด่วน เพื่อบรรเทาผลกระทบแก่เกษตรกรแบบมุ่งเป้า ผ่านการเจรจาทางการค้าและประสานความร่วมมือในการจัดหาปุ๋ยเคมีจากแหล่งนำเข้าอื่น ๆ ทดแทน เพื่อรักษาความมั่นคงด้านปัจจัยการผลิตของเกษตรกร รวมถึงการอำนวยความสะดวกแก่ผู้ประกอบการนำเข้าปุ๋ยเคมีในการอนุมัติ อนุญาต เพื่อลดขั้นตอน ลดระยะเวลาในกระบวนการออกเอกสารรับรองทางราชการ
- ๒) ระยะสั้น ๑-๓ ปี: การส่งเสริมการใช้ปุ๋ยเคมีแบบแม่นยำ ตามคำวิเคราะห์ดิน เพื่อลดการใช้ปุ๋ยเคมีเกินความเหมาะสมและจำเป็น (Overuse และ Overdose)
- ๓) ระยะกลาง ๓-๕ ปี: การส่งเสริมการใช้ปุ๋ยแบบผสมผสาน ร่วมกับปุ๋ยอินทรีย์/ปุ๋ยชีวภาพ ตามคำแนะนำทางวิชาการอย่างเหมาะสม ควบคู่ไปกับการสร้างและเผยแพร่องค์ความรู้ไปสู่เกษตรกรและสถาบันเกษตรกร เพื่อสร้างความเข้าใจและความเชื่อมั่นแก่เกษตรกร รวมถึงการส่งเสริมการพัฒนาผลิตภัณฑ์ปุ๋ยชีวภาพทางเลือก การส่งเสริมการปลูกพืชบำรุงดิน การใช้สารปรับสภาพดิน เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการใช้ปัจจัยการผลิตและสร้างความยั่งยืนของทรัพยากรธรรมชาติในระยะยาว

กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม ร่วมกับกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ดำเนินโครงการนำร่องผลิตปุ๋ยอินทรีย์เคมีสั่งตัดในพื้นที่จังหวัดอุดรธานี เชียงราย และชัยนาท โดยใช้สหกรณ์ การเกษตรและสถาบันเกษตรกรเป็นเครือข่ายกระจายความรู้ สนับสนุนเครื่องผสมปุ๋ยอัตโนมัติและ ชุดตรวจสอบดินอย่างง่าย (LDD Test Kit) เพื่อให้เกษตรกรสามารถวิเคราะห์ดินและผสมปุ๋ยใช้เองได้ตาม ความเหมาะสมของพื้นที่ อันเป็นกลไกสำคัญในการลดการพึ่งพาปุ๋ยเคมีนำเข้า

ประเด็นที่ ๔ รัฐควรพิจารณาเรื่องการผลิตปุ๋ยภายในประเทศและการพึ่งพาตนเอง ควรเร่งลงทุน พัฒนาโรงงานผลิตปุ๋ยไนโตรเจนภายในประเทศโดยใช้ก๊าซธรรมชาติจากอ่าวไทยเป็นวัตถุดิบ ควบคู่กับการเร่ง สำรองและพัฒนาแหล่งแร่โพแทชและฟอสเฟตในประเทศ ภายใต้มาตรการสิ่งแวดล้อมที่รัดกุมและการมีส่วนร่วม ของชุมชน นอกจากนี้ ควรส่งเสริมโรงงานผสมปุ๋ยระดับชุมชนหรือระดับอำเภอเพื่อให้สหกรณ์และเกษตรกร สามารถนำแม่ปุ๋ยมาผสมใช้เองตามสูตรที่เหมาะสมกับพื้นที่ ลดต้นทุนจากกำไรของพ่อค้าคนกลาง

การตอบประเด็นข้อสังเกตและข้อเสนอแนะ

ตามที่ได้มีการพิจารณาข้อเสนอแนะเกี่ยวกับวิกฤตการณ์ปุ๋ยและแนวทางการบริหารจัดการ ทรัพยากรภายในประเทศ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ให้ข้อมูลและแนวทางการดำเนินงาน ดังนี้

- ๑) การผลิตปุ๋ยไนโตรเจนจากก๊าซธรรมชาติ แม้ประเทศไทยมีก๊าซธรรมชาติในอ่าวไทย ซึ่งเป็นวัตถุดิบสำคัญในการผลิตปุ๋ยยูเรีย แต่การจัดตั้งโรงงานยังติดข้อจำกัดด้านความคุ้มค่า ทางเศรษฐกิจ เนื่องจากต้องใช้เงินลงทุนสูงและต้องการวัตถุดิบเพิ่มเติม เช่น แอมโมเนียเหลว ซึ่งที่ผ่านมาได้มีการประสานงานกับนักลงทุนต่างชาติ แต่โครงการยังไม่คืบหน้า เพราะต้นทุน การผลิตในประเทศยังสูงกว่าราคานำเข้า ทำให้ภาคเอกชนยังไม่ตัดสินใจลงทุน
- ๒) การพัฒนาแหล่งแร่โพแทชและฟอสเฟต ปัจจุบันมีเหมืองโพแทชที่ได้รับสัมปทานแล้ว ๓ แห่ง ในจังหวัดชัยภูมิและอุดรธานี คาดว่าจะสามารถผลิตปุ๋ยโพแทสเซียมคลอไรด์ได้ ภายในปี ๒๕๗๑ โดยภาครัฐได้กำหนดมาตรการทางวิศวกรรมที่เข้มงวดเพื่อป้องกัน ผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะความเสี่ยงเรื่องดินทรุดจากการทำเหมืองเกลือ สำหรับ แร่ฟอสเฟต แม้ประเทศไทยมีแหล่งหินฟอสเฟต แต่กระบวนการผลิตปุ๋ยเข้มข้นยังต้องอาศัย กรตบบางชนิดที่ต้องนำเข้าจากต่างประเทศ จึงยังไม่สามารถผลิตได้เองทั้งหมด
- ๓) การส่งเสริมโรงงานผสมปุ๋ยชุมชน กฎหมายปัจจุบันอนุญาตให้เกษตรกรและกลุ่มเกษตรกร ผสมปุ๋ยใช้เองภายในกลุ่มได้โดยไม่ต้องขออนุญาต หากสหกรณ์หรือวิสาหกิจชุมชนต้องการ ผลิตเพื่อจำหน่าย สามารถยื่นขอใบอนุญาตผ่านระบบออนไลน์ได้ภายในระยะเวลาพิจารณา ๑๖ วันทำการ ปัจจุบันมีสหกรณ์การเกษตร กลุ่มเกษตรกร และวิสาหกิจชุมชนได้รับ ใบอนุญาตผลิตปุ๋ยเคมีเพื่อการค้า จำนวน ๔๗ ราย และใบอนุญาตผลิตปุ๋ยอินทรีย์เพื่อการค้า จำนวน ๑๕ ราย

ประเด็นที่ ๕ รัฐควรสนับสนุนการวิจัยและขยายผลนวัตกรรม เช่น เครื่องผลิตปุ๋ยยูเรียหรือ สารไนเตรทจากอากาศในธรรมชาติ (มหาวิทยาลัยสุรนารี) เทคโนโลยีกรีนแอมโมเนีย และเครื่องจักรต้นแบบ จากมหาวิทยาลัยสู่การใช้ในระดับอุตสาหกรรม เพื่อสร้างความมั่นคงด้านปัจจัยการผลิตและลดการพึ่งพา ต่างประเทศอย่างยั่งยืน

การตอบประเด็นข้อสังเกตและข้อเสนอแนะ

ในการพัฒนานวัตกรรมการผลิตสารบำรุงดินจากทรัพยากรธรรมชาติ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยี สุรนารี ได้พัฒนาเครื่องผลิตปุ๋ยน้ำไนเตรทจากอากาศด้วยเทคโนโลยีสนามไฟฟ้าความถี่สูง ซึ่งในปัจจุบัน ได้พัฒนาถึงรุ่นที่ ๕ โดยมีคุณสมบัติเด่นคือสามารถผลิตปุ๋ยที่มีความเข้มข้นสูงถึง ๑,๐๐๐ ppm ซึ่งสูงกว่า

ความต้องการพื้นฐานของพืชทั่วไป มีต้นทุนการผลิตเพียง ๒๐ สตางค์ต่อลิตร และมีระยะเวลาคืนทุนภายใน ๒ ปี เหมาะสำหรับการส่งเสริมให้สถาบันเกษตรกรเป็นศูนย์กลางการผลิตและกระจายผลิตภัณฑ์ให้แก่เกษตรกรในราคาถูก เพื่อลดภาระต้นทุนปัจจัยการผลิต ปัจจุบันได้รับการนำไปใช้จริงในกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกผักออร์แกนิก ภาครัฐเอกชน และหน่วยงานด้านความมั่นคง (กอ.รมน.) เพื่อส่งเสริมการเกษตรปลอดภัยและการพึ่งพาตนเอง ทั้งนี้ สำนักงานพัฒนาการวิจัยการเกษตร องค์การมหาชน (สวก.) ภายใต้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ พร้อมให้การสนับสนุนมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี ในด้านทุนวิจัยด้านการนำผลงานวิจัยและนวัตกรรมไปใช้ประโยชน์ (Research Utilization: RU)

นอกจากนี้ สวก. ยังได้สนับสนุนทุนวิจัยเพื่อขยายผลการใช้เทคโนโลยีการจัดการธาตุอาหารในพืชเศรษฐกิจสำคัญในปี ๒๕๖๔ ดังนี้

- ๑) โครงการการขยายผลการจัดการธาตุอาหารเพื่อเพิ่มผลผลิตและคุณภาพในสวนมะพร้าว น้ำหอม จังหวัดราชบุรี โดยสนับสนุนการใช้เทคโนโลยีการจัดการธาตุอาหารช่วยให้เกษตรกรเพิ่มผลผลิตภาพการผลิตได้ไม่น้อยกว่าร้อยละ ๒๐ และสามารถใช้ต้นทุนปัจจัยการผลิตได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด
- ๒) โครงการการใช้ประโยชน์เทคโนโลยีองค์รวมด้านการจัดการแปลง ดิน และปุ๋ย เพื่อเพิ่มผลผลิตและคุณภาพของมันสำปะหลัง จังหวัดนครราชสีมา โดยสนับสนุนการใช้เทคโนโลยีองค์รวมด้านการจัดการแปลง ดิน และปุ๋ย ที่ส่งผลให้ผลผลิตเพิ่มขึ้นร้อยละ ๓๐
- ๓) โครงการขยายผลเทคโนโลยีการจัดการน้ำและปุ๋ยแบบแม่นยำเพื่อยกระดับผลผลิตอ้อยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง โดยสนับสนุนเทคโนโลยีการจัดการน้ำและให้ปุ๋ยแบบแม่นยำ (Fertigation) ช่วยเพิ่มผลผลิตอ้อยปลูกใหม่สูงขึ้นเป็น ๑๙ ตันต่อไร่ (จากเดิม ๑๔ ตันต่อไร่) และเพิ่มรายได้ให้เกษตรกรเฉลี่ยร้อยละ ๒๐

สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย ในสังกัดกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม ชี้แจงว่าในช่วง ๕ ปีที่ผ่านมา ระหว่างปี ๒๕๖๕ – ๒๕๖๙ ได้สนับสนุนทุนวิจัยที่เกี่ยวข้องกับปุ๋ย ภายใต้งบประมาณอุดหนุนจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม (ววน.) โดยมุ่งเน้นไปที่การทำเกษตรแม่นยำ การลดต้นทุนเกษตรกร และการขับเคลื่อนเศรษฐกิจหมุนเวียน (BCG) ภายใต้ ๓ แนวทางหลัก ได้แก่

- ๑) กลุ่มโครงการปุ๋ยอัจฉริยะและการเกษตรแม่นยำ (Smart Fertilizer & Carbon Dynamics) เช่น นวัตกรรมการตรวจวัดธาตุอาหารและการสำรวจระยะไกลด้วยดาวเทียมเพื่อการจัดการปุ๋ยอย่างพาราแบบประณีต การพัฒนาระบบใส่ปุ๋ยแบบประณีตเฉพาะชนิดพืชโครงการจัดการดินและปุ๋ยเพื่อลดผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศในพื้นที่ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์และมันสำปะหลัง การวิจัยเพื่อลดก๊าซเรือนกระจกจากการใช้ปุ๋ยเคมีโครงการวิจัยและพัฒนาเทคโนโลยีการจัดการน้ำร่วมกับการใช้ปุ๋ยและเศษซากใบเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตอ้อย การศึกษาภาพถ่ายจากโดรนเพื่อประเมินประสิทธิภาพการใช้ปุ๋ยในหม่อนสำหรับทำสมการต้นแบบธาตุอาหาร เป็นต้น
- ๒) กลุ่มนวัตกรรมทดแทนปุ๋ยเคมีและปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพ (BCG & Bio-fertilizer) เช่น การผลิตปุ๋ยอินทรีย์จากสไลโอเนียร์ไคต์เพื่อเพิ่มผลผลิตข้าวและปริมาณโลหะหนักในดินนา จังหวัดเชียงราย การนำวัสดุเหลือทิ้งมาพัฒนาเป็นสารปรับปรุงดินระดับชุมชน นวัตกรรมการผลิตปุ๋ยอัดเม็ดจากวัสดุเหลือทิ้งและวัสดุชีวภาพ การส่งเสริมทางออกเกษตรกรไทยในการลดการใช้ปุ๋ยเคมีโครงการการผลิตปุ๋ยชีวภาพและการขับเคลื่อนการใช้ประโยชน์ในระดับพื้นที่ (โมเดลปุ๋ยชีวภาพฟิสิกส์ฟิอาร์และแห่นแดง) การส่งเสริมการผสมปุ๋ยชีวภาพใช้เองในระดับ

จังหวัด การจัดการดินด้วยปุ๋ยอินทรีย์ต่อการผลิตมันสำปะหลังอินทรีย์ในพื้นที่ดอน จังหวัด อุบลราชธานี การใช้ปุ๋ยแบบผสมผสานเพื่อการเกษตรยั่งยืน เป็นต้น

- ๓) กลุ่มปุ๋ยเทคโนโลยีขั้นสูงและโครงสร้างพื้นฐาน (Deep Tech & Infrastructure) เช่น โครงการปุ๋ยคีเลตธาตุอาหารเพื่อเร่งการเจริญของพืช การเปลี่ยนรูปธาตุอาหารให้อยู่ในรูป คีเลตเพื่อให้พืชดูดซึมได้ทันที โครงการวิจัยและพัฒนามาตรฐานการตรวจวิเคราะห์ดิน น้ำ ปุ๋ย พืช เพื่อเป็นห้องปฏิบัติการอ้างอิงสากล เป็นต้น

ประเด็นที่ ๖ ควรเร่งผลักดันการตรากฎหมายว่าด้วยเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ เพื่อใช้เป็นกฎหมายแม่บทในการกำหนดทิศทางการพัฒนาเกษตรยั่งยืน ทั้งนี้ ระบบกฎหมายดังกล่าวควรกำหนดกลไกเชิงสถาบัน ที่ชัดเจนทั้งในด้านคณะกรรมการนโยบายระดับชาติ การจัดทำยุทธศาสตร์ระยะยาวการกำหนดเป้าหมายพื้นที่ เกษตรอินทรีย์รายจังหวัด ตลอดจนมาตรการจูงใจทางภาษี เงินอุดหนุน และสิทธิประโยชน์ในการเข้าถึงตลาด ของภาครัฐ เพื่อให้การพัฒนาเกษตรอินทรีย์เป็นนโยบายที่มีความต่อเนื่องและมีผลในทางปฏิบัติอย่างยั่งยืน มิใช่เป็นเพียงมาตรการระยะสั้นตามสถานการณ์

การตอบประเด็นข้อสังเกตและข้อเสนอแนะ

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้รับทราบและตระหนักถึงข้อเสนอแนะของวุฒิสภาในการผลักดัน กฎหมายว่าด้วยเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ เพื่อใช้เป็นกฎหมายแม่บทในการกำหนดทิศทางการพัฒนาเกษตรยั่งยืน ทั้งระบบ โดยมีเป้าหมายในการสร้างกลไกเชิงสถาบันที่ชัดเจน ครอบคลุมถึงโครงสร้างคณะกรรมการนโยบาย ระดับชาติ การจัดทำยุทธศาสตร์ระยะยาว การกำหนดเป้าหมายพื้นที่เกษตรอินทรีย์ระดับจังหวัด ตลอดจน การกำหนดมาตรการจูงใจทางภาษี เงินอุดหนุน และสิทธิประโยชน์ในการเข้าถึงตลาดของภาครัฐ กระทรวง เกษตรและสหกรณ์ได้ดำเนินการส่งเสริมและพัฒนาเกษตรอินทรีย์ของประเทศมาอย่างต่อเนื่องกว่า ๒๐ ปี ผ่านกลไกการขับเคลื่อนของคณะกรรมการพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ ซึ่งจัดตั้งขึ้นตั้งแต่ปี ๒๕๕๐ การบริหารจัดการนโยบายได้ดำเนินการผ่านยุทธศาสตร์และแผนปฏิบัติการด้านเกษตรอินทรีย์ในระยะต่าง ๆ จนถึงปัจจุบันซึ่งอยู่ภายใต้แผนปฏิบัติการฯ ระยะที่ ๓ (พ.ศ. ๒๕๖๖ – ๒๕๗๐) โดยมุ่งเน้นการพัฒนาตลอดห่วงโซ่ อุปทาน ทั้งด้านการผลิต การตลาด มาตรฐาน และนวัตกรรม

อย่างไรก็ตาม ยังคงมีข้อจำกัดของการขับเคลื่อนนโยบายในปัจจุบันที่ยังคงอิงกับรูปแบบของ แผนบริหารราชการแผ่นดินและมติคณะรัฐมนตรีเป็นหลัก ซึ่งอาจส่งผลต่อความต่อเนื่องของการดำเนินนโยบาย ในช่วงที่มีการเปลี่ยนผ่านการบริหารราชการแผ่นดิน เพื่อเป็นการแก้ไขข้อจำกัดดังกล่าวและตอบสนอง ต่อข้อเสนอแนะของวุฒิสภาในการสร้างความยั่งยืนเชิงสถาบัน ภาคส่วนที่เกี่ยวข้องจึงได้นำประเด็น ข้อเสนอแนะเรื่องการจัดตั้งกลไกเชิงสถาบัน การกำหนดเป้าหมายระดับพื้นที่ และมาตรการจูงใจและ สิทธิประโยชน์ต่าง ๆ ไปพิจารณาอย่างรอบคอบ โดยสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตรในฐานะกรรมการและ เลขานุการคณะกรรมการพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติอยู่ระหว่างการนำประเด็นเหล่านี้ไปประกอบการยกร่าง แผนปฏิบัติการด้านเกษตรอินทรีย์ ฉบับที่ ๔ พ.ศ. ๒๕๗๑ – ๒๕๗๕ บูรณาการข้อเสนอแนะเข้าสู่กระบวนการจัดทำ แผนปฏิบัติการในระยะถัดไป ซึ่งจะช่วยวางกรอบทิศทางเชิงยุทธศาสตร์ที่ชัดเจน มีความยืดหยุ่นต่อพลวัต ของสถานการณ์โลก และสามารถสร้างผลสัมฤทธิ์ในทางปฏิบัติได้อย่างเป็นรูปธรรมและยั่งยืน อีกทั้งยังถือเป็นการรักษาสมดุลระหว่างความต่อเนื่องทางนโยบายและการลดความซ้ำซ้อนของการบังคับใช้กฎหมาย

ประเด็นที่ ๗ เห็นควรจัดตั้งกองทุนเกษตรกรรมยั่งยืน เพื่อเป็นเครื่องมือทางการเงิน ในการสนับสนุนเกษตรกรที่ต้องการเปลี่ยนผ่านจากการใช้ปุ๋ยเคมีไปสู่การใช้ปุ๋ยอินทรีย์ และระบบเกษตรที่เป็น มิตรต่อสิ่งแวดล้อม โดยกองทุนดังกล่าวควรครอบคลุม ทั้งการให้สินเชื่อดอกเบี้ยต่ำ เงินชดเชยรายได้ ในช่วงเปลี่ยนผ่าน และการเยียวยาความเสียหายจากภัยพิบัติทางธรรมชาติหรือโรคพืช ซึ่งมักเป็นความเสี่ยง

สำคัญที่ทำให้เกษตรกรไม่กล้าปรับเปลี่ยนรูปแบบการผลิต อีกทั้งควรพิจารณากรณีการให้เครดิตปุ๋ยสำหรับผู้ที่ลดการใช้ปุ๋ยเคมีได้ เป็นลักษณะเช่นเดียวกับรายได้จากคาร์บอนเครดิต (Carbon Credit) และสามารถขายเครดิตปุ๋ยได้เพื่อสร้างแรงจูงใจเชิงเศรษฐกิจ

การตอบประเด็นข้อสังเกตและข้อเสนอแนะ

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ตระหนักถึงความจำเป็นอย่างยิ่งในการมีเครื่องมือทางการเงินที่มีเสถียรภาพ เพื่อสนับสนุนเกษตรกรในช่วงการเปลี่ยนผ่านรูปแบบการผลิตจากการใช้ปุ๋ยเคมีไปสู่ระบบเกษตรกรรมที่ยั่งยืนและเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม จากสถานการณ์ความผันผวนของราคาพลังงานและตลาดโลกที่ส่งผลกระทบโดยตรงต่อต้นทุนปัจจัยการผลิตและการนำเข้าปุ๋ยเคมี กระทรวงเกษตรและสหกรณ์จึงได้มีคำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการขับเคลื่อนปุ๋ยอินทรีย์ของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เมื่อวันที่ ๑ เมษายน ๒๕๖๔ โดยมีปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์เป็นประธาน เพื่อพิจารณากำหนดแนวทางและกลไกในการบริหารจัดการทรัพยากรทางการเงินอย่างเป็นระบบ

ในการประชุมคณะกรรมการฯ เมื่อวันที่ ๒๓ เมษายน ๒๕๖๔ ได้มีมติมอบหมายให้กรมวิชาการเกษตรเร่งดำเนินการศึกษาความเป็นไปได้ในเชิงกฎหมายและรูปแบบการจัดตั้ง “กองทุนเกษตรกรรมยั่งยืน (SDGs Fund)” อย่างละเอียดถี่ถ้วน กระบวนการศึกษาดังกล่าวครอบคลุมถึงแนวคิดในการจัดหาแหล่งเงินทุนหมุนเวียน โดยพิจารณาความเหมาะสมของการจัดเก็บเงินสมทบ ของมูลค่าการนำเข้าปุ๋ยเคมี เพื่อนำมาใช้เป็นทุนหมุนเวียนในการสนับสนุนการเปลี่ยนผ่านสู่เกษตรกรรมยั่งยืนและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม กองทุนนี้มีเป้าหมายเพื่อครอบคลุมการให้สินเชื่อดอกเบี้ยต่ำ การชดเชยรายได้ในช่วงเปลี่ยนผ่าน และการสร้างแรงจูงใจเชิงเศรษฐกิจแก่เกษตรกร นอกจากนี้ ภาครัฐยังให้ความสำคัญกับการออกแบบโครงสร้างการบริหารจัดการกองทุน โดยกำหนดให้มีกลไกคณะกรรมการร่วมที่ดึงภาควิชาการและภาคเอกชน เช่น สมาคมดินและปุ๋ยแห่งประเทศไทย เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ แนวทางนี้มุ่งหวังให้เกิดผลกระทบมาภิบาล ความโปร่งใส ตรวจสอบได้ และสามารถตอบสนองต่อความต้องการที่แท้จริงของเกษตรกรในการปรับเปลี่ยนรูปแบบการผลิต ทั้งนี้ การดำเนินงานดังกล่าวอยู่ระหว่างกระบวนการศึกษาความเหมาะสมและวิเคราะห์ผลกระทบอย่างรอบด้าน ก่อนนำเสนอต่อผู้บริหารกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ตามขั้นตอนต่อไป

ประเด็นที่ ๘ รัฐบาลควรประกาศการส่งเสริมเกษตรปลอดภัย เกษตรอินทรีย์ และเกษตรยั่งยืนเป็นวาระแห่งชาติ โดยสนับสนุนให้เกษตรกรลดการใช้ปุ๋ยเคมี หันมาใช้ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยคอก ปุ๋ยพืชสด ปุ๋ยชีวภาพ และสารปรับปรุงดินจากวัสดุในท้องถิ่น เช่น เศษพืช ขยะอินทรีย์ และชีวมวล ควบคู่กับการส่งเสริมการปลูกพืชหมุนเวียนและพืชตระกูลถั่วเพื่อช่วยตรึงไนโตรเจนในดิน นอกจากจะช่วยลดต้นทุนแล้ว ยังช่วยฟื้นฟูคุณภาพดิน ลดการเผาในที่โล่งซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญของปัญหา PM2.5 และเพิ่มมูลค่าผลผลิตให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้บริโภคที่ใส่ใจสุขภาพมากขึ้น อันจะเป็นการเสริมสร้างความมั่นคงทางอาหาร ความมั่นคงทางเศรษฐกิจ และความยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อมของประเทศ

การตอบประเด็นข้อสังเกตและข้อเสนอแนะ

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้ให้ความสำคัญกับการส่งเสริมเกษตรปลอดภัย เกษตรอินทรีย์ และเกษตรยั่งยืน ให้เป็นวาระระดับยุทธศาสตร์ของประเทศมาอย่างต่อเนื่อง โดยได้ขับเคลื่อนการดำเนินการผ่านกลไกคณะกรรมการระดับชาติและแผนปฏิบัติการที่สำคัญหลายฉบับ อาทิ แผนปฏิบัติการด้านเกษตรอินทรีย์ พ.ศ. ๒๕๖๖ – ๒๕๗๐ แผนปฏิบัติการขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศไทยด้วยโมเดลเศรษฐกิจ BCG พ.ศ. ๒๕๖๔ – ๒๕๗๐ และแผนปฏิบัติการด้านการเกษตรเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ พ.ศ. ๒๕๖๖ – ๒๕๗๐ แนวทางการดำเนินงานของภาครัฐมุ่งเน้นการบูรณาการถ่ายทอดองค์ความรู้เพื่อส่งเสริมให้เกษตรกรลดการพึ่งพาสารเคมี และหันมาใช้วัสดุอินทรีย์ในท้องถิ่นทดแทน โดยกรมส่งเสริมการเกษตรได้สนับสนุนการผลิตและใช้ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยคอก ปุ๋ยพืชสด ปุ๋ยชีวภาพ ตลอดจนการใช้เทคโนโลยีชีวภาพทางเลือก

เช่น แหนแดง และไบโอชาร์ (Biochar) เพื่อเพิ่มอินทรีย์วัตถุและปรับปรุงบำรุงดิน ซึ่งมาตรการเหล่านี้จะช่วยลดต้นทุนการผลิต และเป็นกลไกสำคัญในการรณรงค์ลดการเผาเศษวัสดุทางการเกษตรในที่โล่ง ซึ่งช่วยบรรเทาปัญหามลพิษทางอากาศ (PM 2.5) อย่างเป็นรูปธรรม

ทั้งนี้ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ยังได้ส่งเสริมการทำให้ระบบเกษตรกรรมยั่งยืนในรูปแบบการปลูกพืชหมุนเวียนและพืชตระกูลถั่ว เช่น ถั่วเหลือง ถั่วเขียว ถั่วลิสง เพื่อช่วยตรึงธาตุอาหารในดินตามธรรมชาติ โดยมีการจัดทำแปลงเรียนรู้และถ่ายทอดเทคโนโลยีการผลิตเมล็ดพันธุ์ที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ เพื่อยกระดับสินค้าเกษตรมูลค่าสูงและสร้างความมั่นคงทางอาหาร ในมิติของการยกระดับมาตรฐาน กรมวิชาการเกษตรได้ให้บริการตรวจสอบรับรองแหล่งผลิตพืชตามมาตรฐานการปฏิบัติทางการเกษตรที่ดี (GAP) และมาตรฐานเกษตรอินทรีย์โดยไม่มีค่าใช้จ่าย ปัจจุบันมีพื้นที่ที่ได้รับการรับรอง GAP กว่า ๓๖๐,๐๐๐ แปลง และเกษตรอินทรีย์ ๒,๙๘๐ แปลง นอกจากนี้ สำนักงานมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารแห่งชาติ ได้จัดทำและปรับปรุงมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ (มกษ. 9000) ให้สอดคล้องกับมาตรฐานสากล เช่น Codex และ IFOAM ซึ่งครอบคลุมการห้ามใช้สารเคมีสังเคราะห์และมุ่งเน้นการจัดการระบบนิเวศแบบองค์รวม การขับเคลื่อนนี้สะท้อนให้เห็นถึงความมุ่งมั่นของภาครัฐในการเสริมสร้างภูมิคุ้มกันให้แก่ภาคการเกษตรและการรักษาสมดุลของสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน

ประเด็นที่ ๙ ควรผลักดันให้ระบบการรับรองแบบมีส่วนร่วม หรือ Participatory Guarantee System (PGS) มีสถานะทางกฎหมายอย่างชัดเจน เพื่อเปิดโอกาสให้เกษตรกรรายย่อยสามารถเข้าถึงระบบรับรองมาตรฐานสินค้าเกษตรอินทรีย์ได้ง่ายขึ้น ลดภาระค่าใช้จ่ายจากระบบการตรวจรับรองโดยหน่วยงานภายนอกและเพิ่มโอกาสในการเข้าสู่ตลาดสีเขียว ตลาดชุมชน ตลาดจากระบบจัดซื้ออาหารปลอดภัยของโรงเรียน โรงพยาบาล และหน่วยงานภาครัฐ การยกระดับ PGS ให้มีสถานะทางกฎหมายจะเป็นกลไกสำคัญในการลดความเหลื่อมล้ำด้านมาตรฐานและเพิ่มขีดความสามารถทางการแข่งขันของเกษตรกรรายย่อย

การตอบประเด็นข้อสังเกตและข้อเสนอแนะ

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้ดำเนินการในการสนับสนุนระบบการรับรองแบบมีส่วนร่วม (Participatory Guarantee System: PGS) อย่างต่อเนื่อง เพื่อเป็นกลไกทางเลือกที่สำคัญในการลดภาระค่าใช้จ่ายในการตรวจรับรองและเพิ่มโอกาสให้เกษตรกรรายย่อยสามารถเข้าถึงมาตรฐานสินค้าเกษตรอินทรีย์และตลาดสีเขียวได้มากขึ้น กรมพัฒนาที่ดินได้ส่งเสริมระบบ PGS ตั้งแต่ปี ๒๕๕๓ เป็นต้นมา โดยมุ่งเน้นให้เกษตรกรสามารถผลิตและใช้ปุ๋ยอินทรีย์คุณภาพสูงได้ด้วยตนเอง ปัจจุบันมีกลุ่มเกษตรกรเข้าร่วมกว่า ๔,๓๓๒ กลุ่ม และมีการยกระดับศูนย์เรียนรู้เกษตรอินทรีย์ PGS จำนวน ๑๑๓ แห่ง เพื่อเป็นต้นแบบการเรียนรู้และขยายผลในระดับพื้นที่ สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมได้ใช้ระบบ PGS เป็นรูปแบบหลักในการส่งเสริมเกษตรอินทรีย์ในเขตปฏิรูปที่ดิน ครอบคลุมเกษตรกรกว่า ๑๑,๙๐๐ ราย

อย่างไรก็ตาม ในประเด็นข้อเสนอแนะที่ต้องการให้ภาครัฐผลักดันให้ระบบ PGS มีสถานะทางกฎหมายอย่างชัดเจนนั้น กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้พิจารณาถึงบริบทและเจตนารมณ์ของระบบ PGS อย่างรอบคอบ การวิเคราะห์พบว่าหัวใจสำคัญของการรับรองแบบ PGS คือความยืดหยุ่น การตกลงร่วมกัน และการประเมินโดยกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในระดับพื้นที่ ซึ่งมีความหลากหลายของข้อกำหนดในแต่ละเครือข่าย การนำกลไกทางกฎหมายระดับชาติมาบังคับใช้อาจก่อให้เกิดผลกระทบเชิงลบ ทำให้ระบบสูญเสียความยืดหยุ่นและเป็นการเพิ่มภาระขั้นตอนด้านเอกสารแก่เกษตรกรรายย่อยอย่างไม่จำเป็น ดังนั้น ภาครัฐจึงได้กำหนดบทบาทของหน่วยงานราชการให้อยู่ในฐานะหน่วยงานสนับสนุนด้านวิชาการและการพัฒนาศักยภาพ แทนการเข้าไปแทรกแซงด้วยการบังคับใช้กฎหมาย ในการนี้ สำนักงานมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารแห่งชาติได้ร่วมกับเครือข่ายภาคประชาสังคมจัดทำหลักเกณฑ์กลาง (Central Guidelines) เพื่อใช้เป็นบรรทัดฐานในการยกระดับความน่าเชื่อถือของระบบด้วยความสมัครใจ แนวทางเชิงสนับสนุนนี้จะช่วยรักษา

กระบวนการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมของชุมชน ทำให้ระบบ PGS สามารถเติบโตได้ตามความพร้อมของกลุ่มเกษตรกร เป็นที่ยอมรับตามหลักการสากล และรักษาเจตนารมณ์ดั้งเดิมได้อย่างแท้จริง

ประเด็นที่ ๑๐ ภาครัฐควรส่งเสริมการผลิตปุ๋ยอินทรีย์ใช้เองในระดับชุมชนอย่างเป็นระบบ โดยสนับสนุนให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สหกรณ์ และกลุ่มเกษตรกร ร่วมกันจัดตั้งศูนย์ผลิตปุ๋ยอินทรีย์จากวัสดุเหลือใช้ทางการเกษตรและขยะอินทรีย์ในชุมชน เช่น มูลสัตว์ ฟางข้าว ชากพืช และเศษอาหาร พร้อมทั้งสนับสนุนงบประมาณด้านการวิจัย อบรมองค์ความรู้ และนวัตกรรมที่เหมาะสมกับบริบทของแต่ละพื้นที่ แนวทางดังกล่าวไม่เพียงช่วยลดต้นทุนการผลิตและลดการพึ่งพาปุ๋ยนำเข้าเท่านั้นแต่ยังส่งเสริมเศรษฐกิจหมุนเวียนและลดปัญหาสิ่งแวดล้อมจากการเผาเศษวัสดุทางการเกษตรอีกด้วย

การตอบประเด็นข้อสังเกตและข้อเสนอแนะ

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้ดำเนินการบูรณาการความร่วมมือในระดับพื้นที่เพื่อส่งเสริมการผลิตและการใช้ปุ๋ยอินทรีย์และวัสดุปรับปรุงดินในระดับชุมชนอย่างเป็นระบบ การดำเนินงานดังกล่าวมีวัตถุประสงค์เพื่อลดการพึ่งพาปัจจัยการผลิตที่ต้องนำเข้าจากต่างประเทศ ลดต้นทุนการทำเกษตร และส่งเสริมการบริหารจัดการทรัพยากรหมุนเวียนในชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาตามโมเดลเศรษฐกิจชีวภาพ เศรษฐกิจหมุนเวียน และเศรษฐกิจสีเขียว (BCG Economy Model) ทั้งนี้ กรมพัฒนาที่ดินได้ดำเนินการสำรวจและจัดทำฐานข้อมูลทรัพยากรวัสดุเหลือใช้ทางการเกษตรในพื้นที่ เช่น ฟางข้าว ชากพืช และมูลสัตว์ เพื่อนำมาวิเคราะห์และถ่ายทอดเทคโนโลยีทางชีวภาพที่เหมาะสมสำหรับการจัดการวัสดุเหลือใช้ กระบวนการดังกล่าวครอบคลุมถึงการสนับสนุนทักษะให้แก่เกษตรกร หมอดินอาสา องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และสถาบันเกษตรกรในพื้นที่ในการแปลงสภาพเศษวัสดุให้กลายเป็นปุ๋ยอินทรีย์ ซึ่งไม่เพียงแต่เพิ่มความอุดมสมบูรณ์ของดิน แต่ยังเป็นมาตรการสำคัญในการบรรเทาปัญหาสิ่งแวดล้อมจากการลดการเผาเศษวัสดุทางการเกษตรอย่างเป็นรูปธรรม

แม้ว่าการขับเคลื่อนในหลายพื้นที่จะดำเนินการภายใต้ภารกิจปกติของหน่วยงาน โดยมิได้ขอรับการจัดสรรงบประมาณในโครงการพิเศษเพิ่มเติม แต่กลับมีผลสัมฤทธิ์ในเชิงประจักษ์อย่างชัดเจน กรมส่งเสริมการเกษตรรายงานว่าปริมาณการผลิตและแนวโน้มการนำปุ๋ยอินทรีย์ไปประยุกต์ใช้ในพื้นที่การเกษตรมีการเติบโตอย่างต่อเนื่อง โดยในปี ๒๕๖๙ มีการผลิตและใช้ปุ๋ยอินทรีย์สูงถึง ๓.๒ ล้านตัน นอกจากนี้ กรมวิชาการเกษตรยังได้พัฒนาองค์ความรู้และเทคโนโลยีสนับสนุน เช่น การผลิตปุ๋ยหมักเติมอากาศ และการส่งเสริมการใช้ปุ๋ยชีวภาพ PGPR (Plant Growth Promoting Rhizobacteria) ซึ่งช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการเจริญเติบโตของพืช ทิศทางการดำเนินงานในระยะต่อไป กระทรวงเกษตรและสหกรณ์จะมุ่งเน้นการเชื่อมโยงระบบการผลิตปุ๋ยอินทรีย์ในชุมชนเข้ากับการให้บริการตรวจวิเคราะห์ดิน เพื่อประเมินประสิทธิภาพการใช้ปุ๋ยแบบผสมผสาน ระหว่างปุ๋ยเคมีและปุ๋ยอินทรีย์/ชีวภาพ ซึ่งจะช่วยยกระดับความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรดิน สร้างภูมิคุ้มกันให้แก่ชุมชน และพัฒนาขีดความสามารถในการแข่งขันของเศรษฐกิจฐานรากภาคการเกษตรได้อย่างยั่งยืนและมีเสถียรภาพ

ประเด็นที่ ๑๑ ภาครัฐควรส่งเสริมการใช้ปุ๋ยอย่างมีประสิทธิภาพบนฐานข้อมูลวิทยาศาสตร์ โดยรัฐควรผลักดันการตรวจวิเคราะห์ดินในระดับพื้นที่อย่างทั่วถึง เพื่อให้เกษตรกรสามารถใช้ผลวิเคราะห์ในการกำหนดสูตรปุ๋ยหรือปุ๋ยสั่งตัดให้เหมาะสมกับชนิดพืชและสภาพดินของแต่ละแปลงภายใต้หลักการ "ถูกสูตร ถูกอัตรา ถูกเวลา และถูกวิธี" ควบคู่กับการนำเทคโนโลยีเกษตรแม่นยำ ระบบฐานข้อมูล และ AI มาใช้คาดการณ์ความต้องการปุ๋ย การบริหารสต็อก และการให้คำแนะนำเฉพาะพืช ซึ่งจะช่วยลดการใช้ปุ๋ยเกินความจำเป็นได้ไม่น้อยกว่าร้อยละ ๒๐-๔๐ โดยไม่กระทบต่อผลผลิต และยังช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการแข่งขันของภาคเกษตรไทยในระยะยาว

การตอบประเด็นข้อสังเกตและข้อเสนอแนะ

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้บูรณาการความร่วมมือเพื่อผลักดันให้เกษตรกรใช้ปุ๋ยอย่างมีประสิทธิภาพบนฐานข้อมูลทางวิทยาศาสตร์มาอย่างต่อเนื่อง โดยมุ่งเน้นการส่งเสริมการตรวจวิเคราะห์ดิน การใช้ปุ๋ยสั่งตัด และการใช้ปุ๋ยตามหลัก ๔ ถูก (ถูกสูตร ถูกอัตรา ถูกเวลา ถูกวิธี) เพื่อลดต้นทุนและเพิ่มผลผลิต และในด้านการบริการและการเข้าถึงข้อมูล ได้จัดให้มีช่องทางการตรวจวิเคราะห์ดินที่หลากหลายและครอบคลุม เช่น ระบบ e-Service "ปึกหมุด รู้ผลดิน" การตรวจวิเคราะห์ดิน ด้วย LDD Test Kit ที่ให้บริการผ่าน ๒ ช่องทาง ได้แก่ หมอดินอาสา กว่า ๓,๙๗๐ ราย ร่วมกับแอปพลิเคชัน "หมอดินตรวจดิน" และสถานีพัฒนาที่ดินทั่วประเทศ ผ่านโครงการบัตรดินดี ตลอดจนหน่วยวิเคราะห์ดินเคลื่อนที่เชิงรุกและห้องปฏิบัติการเชิงลึก โดยผลการดำเนินงานสะสม ระหว่างปี ๒๕๖๕ - ๒๕๖๘ มีจำนวนตัวอย่างรวม ๑๕๐,๘๘๐ ๒๓๘,๓๒๔ ๒๗๒,๐๙๔ และ ๓๑๐,๙๖๔ ตัวอย่าง ตามลำดับ ซึ่งเป็นการวิเคราะห์ดินในห้องปฏิบัติการ จำนวน ๗๑,๑๖๐ ตัวอย่าง การวิเคราะห์ดินเคลื่อนที่ จำนวน ๑๙๐,๕๕๒ ตัวอย่าง และชุดตรวจสอบดินภาคสนาม จำนวน ๗๑๐,๕๐๐ ตัวอย่าง ทั้งนี้ ประสิทธิภาพในการให้บริการตรวจวิเคราะห์ดิน ตลอดจนการขยายผลการใช้ปุ๋ยสั่งตัด ให้ครอบคลุมกลุ่มเกษตรกรนั้น จะขึ้นอยู่กับงบประมาณที่กระทรวงฯ ได้รับจัดสรรในแต่ละปี

นอกจากนี้ กรมพัฒนาที่ดินยังได้ประยุกต์ใช้เทคโนโลยี AI และระบบดิจิทัล เข้ามาช่วยบริหารจัดการอย่างเป็นรูปธรรม อาทิ การใช้ AI Chatbot "น้องดินดี" การใช้ e-Service เพื่อให้คำปรึกษาในการจัดการดินและปุ๋ย และการสร้างสื่อองค์ความรู้ พร้อมทั้งมีการพัฒนาทักษะ (Upskill and Reskill) ให้แก่เจ้าหน้าที่ส่วนภูมิภาค เพื่อนำไปถ่ายทอดเทคโนโลยีสู่เกษตรกร รวมถึงรณรงค์การใช้ปุ๋ยแบบผสมผสาน เพื่อฟื้นฟูสภาพดิน และมีคำแนะนำการใช้ปุ๋ยเคมีร่วมกับปุ๋ยอินทรีย์ รายพืชเศรษฐกิจ ตามความอุดมสมบูรณ์ของดิน ๓ ระดับ ได้แก่ ความอุดมสมบูรณ์ของดินสูง ปานกลาง และต่ำ สำหรับพืชเศรษฐกิจ ๑๔ ชนิด เช่น ข้าว มันสำปะหลัง ข้าวโพด ยางพารา ปาล์มน้ำมัน และทุเรียน เป็นต้น

ประเด็นที่ ๑๒ รัฐควรปฏิรูปโครงสร้างตลาดปัจจัยการผลิตทางการเกษตรควบคู่กันไป ควรลดการกระจุกตัวของอำนาจทางเศรษฐกิจที่อยู่ในมือของผู้ประกอบการรายใหญ่ ทั้งในตลาดปุ๋ย เมล็ดพันธุ์ อาหารสัตว์ และการรับซื้อผลผลิต โดยมุ่งสร้างระบบการแข่งขันที่เป็นธรรม เปิดโอกาสให้สหกรณ์ วิสาหกิจชุมชน และเครือข่ายเกษตรกรมีบทบาทในการรวมกลุ่มจัดซื้อปัจจัยการผลิต ต่อรองราคา และเข้าถึงตลาดดิจิทัลได้โดยตรง ซึ่งจะช่วยลดบทบาทพ่อค้าคนกลาง ลดการผูกขาด และเพิ่มอำนาจต่อรองของเกษตรกรรายย่อยให้สามารถกำหนดเงื่อนไขทางเศรษฐกิจได้อย่างเหมาะสมและเป็นธรรมมากขึ้น

การตอบประเด็นข้อสังเกตและข้อเสนอแนะ

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้มีการดำเนินงานเพื่อส่งเสริมให้สหกรณ์รวบรวมความต้องการของสมาชิกและสั่งซื้อปัจจัยการผลิตจากโรงงานหรือผู้ผลิตโดยตรงเพื่อให้ได้ราคาที่ยุติธรรม พร้อมทั้งผลักดันสหกรณ์การเกษตรเป็นจุดศูนย์กลางกระจายปุ๋ยเคมีและปุ๋ยอินทรีย์ที่มีคุณภาพสู่เกษตรกร โดยประสานความร่วมมือกับกรมการค้าภายใน กระทรวงพาณิชย์ สมาคมการค้าปุ๋ย และธุรกิจการเกษตรไทย โดยในปัจจุบันมีสหกรณ์ที่ทำหน้าที่จำหน่ายปุ๋ย จำนวน ๒,๕๐๑ แห่ง นอกจากนี้ ยังมีการสนับสนุนกลุ่มที่มีศักยภาพให้ผลิตเมล็ดพันธุ์ อาหารสัตว์ และปุ๋ยสั่งตัด โดยส่งเสริมให้สหกรณ์เป็นผู้รวบรวมผลผลิตไปคัดเกรดและแปรรูปเพื่อส่งต่อไปให้ผู้บริโภค เครือข่ายสหกรณ์ และประสานความร่วมมือกับห้าง Modern Trade โดยตรง เพื่อรักษาเสถียรภาพทางด้านราคา ควบคู่กับการพัฒนาแพลตฟอร์ม "Co-op Easy Shop" เพื่อเชื่อมโยงช่องทางการจำหน่ายทั้งรูปแบบออนไลน์และออฟไลน์ พร้อมทั้งประสานความร่วมมือกับผู้ซื้อรายใหญ่ ให้สามารถสั่งซื้อผลผลิตจำนวนมากจากสหกรณ์ได้โดยตรงโดยไม่ผ่านพ่อค้าคนกลาง

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากห่วงโซ่อุปทานทางการเกษตรมีความซับซ้อน การดำเนินงานให้เกิดความยั่งยืนจึงต้องอาศัยการบูรณาการร่วมกันระหว่างหน่วยงาน ทั้งในด้านการจัดทำแพลตฟอร์มกลาง (National

Agriculture Marketplace) เพื่อให้เกษตรกรตรวจสอบราคาและซื้อขายได้โดยตรง การกำกับดูแลราคาและป้องกันการผูกขาด การวิจัยและพัฒนาปุ๋ยชีวภาพและเมล็ดพันธุ์ภายในประเทศเพื่อลดการพึ่งพาการนำเข้า ตลอดจนเพิ่มการสนับสนุนสินเชื่อดอกเบี้ยต่ำผ่านธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) เพื่อเป็นทุนหมุนเวียนให้แก่สหกรณ์และวิสาหกิจชุมชนในการจัดหาปัจจัยการผลิตต่อไป

ประเด็นที่ ๑๓ ก่อนจะมีการออกมาตรการใด ๆ รัฐควรให้ความสำคัญกับการรับฟังเสียงของเกษตรกรในพื้นที่ ให้เกิดการมีส่วนร่วมตั้งแต่ต้นกำหนดมาตรการทุกครั้ง เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการที่แท้จริง พร้อมกันนี้ ควรมอบนโยบายเชิงรุกให้หน่วยงานเกษตรระดับพื้นที่คัดเลือกเกษตรกรต้นแบบ ปราชญ์ชาวบ้าน และกลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่มีองค์ความรู้จริงนำมาขยายผล ผ่านศูนย์เรียนรู้และเครือข่ายเกษตรกร เพื่อถ่ายทอดเทคโนโลยีการผลิตปุ๋ย การปรับปรุงดิน และระบบเกษตรยั่งยืนที่สามารถปฏิบัติได้จริงในระดับชุมชน

การตอบประเด็นข้อสังเกตและข้อเสนอแนะ

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์มีกลไกการทำงานในพื้นที่ผ่านสำนักงานเกษตรอำเภอและศูนย์เรียนรู้การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าเกษตร (ศพก.) จำนวน ๘,๘๒๐ แห่ง พร้อมด้วยศูนย์เครือข่ายอีกประมาณ ๑๕,๐๐๐ แห่ง รวมเป็นจำนวนกว่า ๒๔,๐๐๐ แห่งทั่วประเทศ ซึ่งบริหารจัดการโดยเกษตรกรต้นแบบและปราชญ์ชาวบ้าน โดยกระทรวงเกษตรและสหกรณ์มีการแต่งตั้งคณะกรรมการสรรหาปราชญ์เกษตรของแผ่นดินเป็นประจำทุกปี เพื่อพิจารณาเกษตรกรที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญ และมีผลงานเป็นที่ประจักษ์ ประกอบด้วย ๔ สาขา ได้แก่ ๑) ปราชญ์เกษตรผู้ทรงภูมิปัญญาและมีคุณูปการต่อภาคการเกษตรไทย ๒) ปราชญ์เกษตรเศรษฐกิจพอเพียง ๓) ปราชญ์เกษตรดีเด่น และ ๔) ปราชญ์เกษตรผู้นำชุมชนและเครือข่าย ซึ่งกลไกดังกล่าวทำหน้าที่เป็นเวทีประชาคมในการสะท้อนปัญหาและความต้องการที่แท้จริง (Need) ของพื้นที่ เพื่อนำข้อมูลมาวิเคราะห์และส่งต่อให้ภาครัฐใช้เป็นฐานประกอบการตัดสินใจเชิงนโยบาย นอกจากนี้ ยังมีกระบวนการสำรวจและประเมินศักยภาพของศูนย์จัดการดินปุ๋ยชุมชน (ศดปช.) เพื่อส่งเสริมการถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านการจัดการดิน การผลิตปุ๋ยอินทรีย์ ปุ๋ยชีวภาพ และระบบปุ๋ยสั่งตัดที่สอดคล้องกับระบบนิเวศของแต่ละพื้นที่ อีกทั้งยังได้เสนอแนะให้มีการยกระดับ ศพก. ขึ้นเป็นวิสาหกิจชุมชนผู้ให้บริการทางการเกษตร การจัดทำคลังความรู้ชุมชนในรูปแบบดิจิทัล และการขยายผลเทคโนโลยีการเกษตรอัจฉริยะแบบคาร์บอนต่ำ (Climate-Smart Agriculture: CSA) เพื่อสร้างความยั่งยืนในระยะยาว

นอกจากนี้ คณะกรรมการขับเคลื่อนปุ๋ยอินทรีย์ของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ให้ความสำคัญกับกระบวนการมีส่วนร่วมและรับฟังความคิดเห็นของเกษตรกรในพื้นที่ เพื่อให้การออกมาตรการสอดคล้องกับสภาพปัญหาที่แท้จริง ทั้งนี้ ได้มีการมอบหมายนโยบายเชิงรุกให้หน่วยงานในสังกัดระดับพื้นที่บูรณาการดำเนินงานขับเคลื่อนอย่างเป็นระบบ ผ่านโครงการนำร่องการผลิตและกระจายปุ๋ยอินทรีย์จากน้ำนมดิบ (น้ำหมักอะมิโนนม) ซึ่งอาศัยความร่วมมือข้ามหน่วยงาน ได้แก่ การประยุกต์ใช้เครือข่าย "หมอดินอาสา" ของกรมพัฒนาที่ดิน ศดปช. ของกรมส่งเสริมการเกษตร และร้านค้าสหกรณ์กว่า ๑,๖๐๐ แห่งทั่วประเทศ เป็นจุดศูนย์กลางในการกระจายผลิตภัณฑ์และส่งเสริมให้เกษตรกรปรับเปลี่ยนพฤติกรรมมาใช้ปุ๋ยสั่งตัด ตลอดจนมีการดำเนินการทดสอบประสิทธิภาพทางวิทยาศาสตร์ของปุ๋ยอินทรีย์ดังกล่าวในแปลงทดลองร่วมกับกรมประมง กรมปศุสัตว์ กรมหม่อนไหม และศูนย์ข้าวชุมชน เพื่อสร้างฐานข้อมูลเชิงประจักษ์ (Evidence-based Data) ที่สามารถสร้างความเชื่อมั่นให้แก่เกษตรกร โดยมีองค์กรหลักอย่างการยางแห่งประเทศไทย เป็นผู้รับผิดชอบด้านการผลิตและพัฒนาผลิตภัณฑ์ในรูปแบบที่เกษตรกรสามารถนำไปใช้งานได้สะดวก และมีประสิทธิภาพสูงสุด

รวบรวมโดยสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร